

הערות ותיקונים

לפירוש הרב המאירי ז"ל על תהלים

מאת

יוסף ב"ר חיים הכהן

כאשר אמרתי ב"ראש דבר" היה היתה תשוקתי ומגמתי להוציא לאור את פירושו של הרב המאירי ז"ל על תהלים שלם בתכלית השלימות ומנוקה מכל השגיאות, אבל תוחלתי נכזבה, כי כשנשלח לי הספר לאחר גמר ההדפסה, ראיתי לצערי כי הרבה טעויות נשארו ונעלמו מעיני ידידי שהתנדבו להעמיס עליהם טורח ההגהה ולכן עשיתי הרשימה של הערות ותיקונים הנדפסה בסוף הספר. אמנם מלאכתי זו לא יכלה להיות שלמה מפני חוסר האמצעים הנחוצים כי הצלומים של כ"י והעתקתי היו בירושלם מקום ההדפסה, וכשזכיתי בעה"י לעלות לארצנו מן הגולה ובאה לידי העתקתי עם הצלומים, השויתי אותם עם הספר הנדפס וחיברתי את הרשימה זו השניה. טרם אכלה לא אחדל מלהביע תודתי להמבקרים שהעירוני על כמה ענינים ובפרט לידידי הח' מר יהודה פריס-חורב שקרא את כל הספר בדיוק ומצא כמה טעויות ושגיאות וטרח להגיהם.

עמוד שורה		עמוד שורה	
	חכמי המוסר.	VI	א פרומישטה Fromista עיר קטנה
	כג שבמקומו, ר"ל בפירושו לקהלת.		בצפונה של ספרד.
	כח ודרשו, צ"ל ודרשו	1	ד שהוא בכ"י, וצ"ל שהוא.
	כג בנצוח האויבים, כ"כ בכ"י.		טו אמרם ז"ל (ברכות ז ע"ב) הקובע
	א צ"ל (נחמיה ט)		מקום לתורתו כג"ה הרי"ף.
	יד ברעיונו, בעיונו בכ"י		טז אויבים, צ"ל אויביו וכן כתוב בכ"י.
	כט צ"ל (שמות ב יא)		כ [כי למוד החכמה בימי הנעורים]
א	נראה שיש לגרוס וחס לבבו עליהם	5	כפתוח על האבן בצ"ל. את המאמר
	או וחס לבבו אליהם, ושניהם טובים.		הזה מביא המחב, במלואו בפירושו
	יג ואמי צ"ל ואומרו		לאבות פ"ד מ"כ בשם חכמי המוסר.
	יוד צ"ל גדול ור"ב.	7	הערה ז, צ"ל סנהדרין צג ע"ב.
	ב ונקראה, בכ"י ונקראת.	8	ד טה שאמר הפילוסוף, הביאו באבות
ז	לאחותו, כלומר משבט בנימן לשבט		בשם חכמי המדות ובשלי בשם

עמ' שורה	עמ' שורה
<p>ל' כמוש, כאן ועל נבל תבול שמות יח יח וגם אינו מלי בליה ובלוי כמו שפ"י המאירי לפ"ד מנחם.</p>	<p>יהודה, ואולי צריך להגיה לאחותו. 10 כו, אשר צ"ל אשר</p>
<p>14 ה וי"מ פרוי הנפש, זה פי' ראביע וכן להלן.</p>	<p>• כח מלת קבלת היא הגהת אחד מן המגיהים ואע"פ ששכה להגיה ולשנות גם מלת אינם, חשבתי שכן כתוב בכ"י ושכן כתבתי בהעתקתי ולכן הוספתי ברשימה הראשונה רק זו החיבור. ואולם אחרי שזכיתי לעלות לארצנו ויש שוב בידי צלומי כתב הירד והעתקתי, רואה אני שאין צורך להגיה וכך הגירסא: אבל דוד ודניאל אינם ממין זה (כלומר אין בחיבוריהם אזהרות ותוכחות) אבל נבואות עתידות לבד ומטעם זה לא הוכנסו תהלים ומ' דניאל בחלק השני של תנ"ך ולא מטעם שכתב רד"ק.</p>
<p>• ח או פירושו זכרו הטוב. • הערה (3) וכן פירש"י ובהערה (4) צ"ל (במקום והכ"י) והבי' ובמקום זה קין צ"ל זה קין.</p>	<p>11 ג מלמטה: והענין אצלי, כל הפירוש לפסוק הראשון הוא בניגוד לפירושו של רד"ק.</p>
<p>15 א אז יתהפך ונו' וכן עמוד 66 שורה ה' "ומדותיו מתהפכות להתהפכות המקבל" ע' פירושו לאבות דף כו. • יב צ"ל עד שיאמרו.</p>	<p>12 ג צ"ל (שא יד מז). • ד צ"ל (קהלת ח ח).</p>
<p>• יח השגחתו, כן בכ"י וצ"ל השגתו. • כב שינהגו, בכ"י שאינו, צ"ל שזיינו כמו בעמוד 17 שורה כב.</p>	<p>• יג מכת, כלומר מכת אחת, או מכת רשעים או מכת חטאים או מכת לצים כאמור להלן. • א מלמטה נמלך, צ"ל נמשך.</p>
<p>16 א רוב מפרשים: רש"י א"ע ורד"ק וכן פי' רשב"ם, עיין תוספות ר' יהודה חסיד דף ב ע"ב.</p>	<p>13 ח צ"ל יהנה בה.</p>
<p>• טו וי"מ הביאו א"ע וגם הטעות מלוכה ת' ממלכה.</p>	<p>• יז לא יבול יש מפרשים כמו לא יפול, כך מפרש ר"י ו' גינאח וכמהו ר' יוסף קמחי בס' הגלוי דף 12 ובנו רד"ק ולא פירשו נכונה כי נבל ונפל קרובים ולא שוים הם ויש עלים שאין נושרים משנבלו אלא ישארו בענפיהם דבוקים עד שיבואו חדשים. הנכון כפי' רש"י</p>
<p>• מל' ידבר (מזמור יח מח) צ"ל מל' דבר וכן הוא בכ"י.</p>	<p>20 כח אמ', בפסוק ואמר פרעה לבני.</p>
<p>17 כב נשיקה, כן הוא בכ"י והוא שם הפועל מן נושק. קשת דה"י א יב ב.</p>	<p>21 ח אל ה' ר"ל על ה' כלומ' ולא על, כן בכ"י.</p>
<p>18 כ מד ין נבואה, כן בכ"י ונכון הוא. • שו' אחרונה: בד וכן לפני הארון וע' מ' קי ושו' ב בדוכן לפני המזבח.</p>	<p>22 ב כלומר כן בכ"י, צ"ל כלי. • ג מלי נחיל של דבורים פירש גם רב</p>
<p>19 כח אמ', בפסוק ואמר פרעה לבני.</p>	
<p>20 בהערה 4 ניתן המ' אל הפקיד.</p>	
<p>21 ח אל ה' ר"ל על ה' כלומ' ולא על, כן בכ"י.</p>	
<p>• יג וי"מ עיין רד"ק ושם: לאור פניך לעולם הבא. 22 ב כלומר כן בכ"י, צ"ל כלי. • ג מלי נחיל של דבורים פירש גם רב</p>	

עמ' שורה

האי נאון מלה זו ור"ל כי נגונו היה דומה לשריקת דבורים עי' רד"ק סי' השרשם ער, נחל.
 24 יד האויבים, כן בכ"י וצ"ל האובדים.
 כג שתרגומו יסחי (דברים כג יב).
 לענין שחיה ורחיצה עי' ר"י ו' גנאח.
 הערה 1) צ"ל בכי"ר חסר כאן.
 25 כד ובן ימיני, כן בכ"י.
 26 כב וי"מ, עיין א"ע המביא שני הפירושים.
 29 ז הפירוש הראשון הוא מ"י יוסף קמחי, עיין סי' הגלוי דף 9 ושם הוזכרו גם שאר הפירושים.
 30 ה השחתם, כ"צ להנקד.
 31 כב וי"מ זו כמו אשר, רד"ק.
 32 יד אולי א"צ הגהה ומשגה לאחרים ר"ל בשבועה שהוא יעשה כך.
 יט יפרחו, צ"ל יברחו וכן בכ"י.
 35 הערה 2 ללשוננו בעבור לשוננו זו דעת א"ע.
 הערה 3 צ"ל ופירוש המיוחס לא"ע שהוא באמת פי' ר"י משה קמחי אחיו של רד"ק ושניהם פירשו יפיח יציב פח כמו מנחם, אבל א"ע פירש יפיח ידבר.
 36 יד וי"מ, גם רד"ק מביאו בשם י"מ.
 טו וי"מ, כך פירש ר"י ו' גנאח.
 37 ב צ"ל [אן] רמו.
 38 א צ"ל מ בני העולם.
 ב משתדל, כך בכ"י, אבל צ"ל משתכל ונותן בצנעא.
 יג שני הפירושים למכתם במי שוי"ט הוי באבר.
 בהערה 1 בשו"ט כ א ו', נמצא כעין פי' רבנו: כספו לא נתן בנשך זה עובדיה ונוי' ד"א זה שמאי והלל שלא למדו תורה בדמים. וגם רמזתי אל

עמ' שורה

שו"ט מי מ"א ששם הובאו כמה עובדות ג"ח וצדקה בלא תקות גמול. ואולי רצה לרמוז במלת בצנעא אל מה שאמרו חז"ל ב"ב יו"ד ע"ב נותנה ואינו יודע למי נותנה, נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה שמשליכה לארנקי של צדקה או ללשכת החשאים (שקלים פ"ה מ"ו).
 39 כג כמו צ"ל כלומר (בכ"י כלו').
 40 ו על עון ב"ש, זה פירוש רד"ק בשם אביו ועל כלל עוונתיו כפירש"י והפירוש הגי' כעין א"ע.
 5 כד ואצלי לפרש, פירוש זה הביא גם למשלי ד טו ושם הזכיר שכבר בארו בחבור התשובה.
 41 ד הודאת, צ"ל הוראת.
 ה כך ג"ל, וכן תרגום ורש"י, וי"מ זה רד"ק.
 42 יוד צ"ל חזקי סלעי, וכן הוא בכ"י.
 יב וי"מ זה א"ע.
 43 ב וי"מ זה רש"י.
 ד וכן דעת יונתן [בן עזיאל].
 יג (ש"ב כב יב).
 הערה 3) והרגוזם.
 44 ח וחכל צ"ל והכל.
 45 ז יכולו יתבלבלו, עיין סי' הגלוי לריקים דף 12 השנת בנימן.
 46 יא בשלום, פירושו כמו בשלמא בגמרא.
 47 כ צ"ל והמפורסם והמוקש והמקובל. וכן הוא מונה להלן דף 255 ובפירושו למשלי טז ד (דף 157 בדפוס פיורדא).
 בהערה 5) צ"ל: ה"ה צ"ל אחד מגי' כי רק גי' הוא מונה, אמנם למטה משורה כו עד כח מפורש את המוקש שחסר.
 48 ובפרק, צ"ל בפרק.

עמי שורה

48 א בחבורנו הגדול בתלמוד זהו סי' בית הבחירה. האמונות בפי חלק, זהו קונדרס כתב הדת.

ט צ"ל: החלק האי מן המין הבי [הוא במצוות היסודיות שהשכל מורה עליהם והן נכללות במצוות הי והחלק הבי מן המין הבי] הוא וגוי. הסופר טעה והשמיט כל מה שהיה לפניו מן המין הבי עד המין הבי, אבל בגי' שירות אחרונות של הרף מפורש היטב מה שחסר כאן ע"י שגגת הסופר.

לא צ"ל: והחלה הגי' [הנקרא מצות הי] והוא הראשון וגוי. ועיין לקמן דף 235 ופירושו למשלי ריש פרק ט.

לב בהעיר, צ"ל בהעור, או בהועיל קצתם לקצתם.

50 יז פירשוהו חז"ל, עיין מי שוי'ט מזמור זה.

יח בפסוק יחי [אדני דוד] המלך.

51 ה צ"ל ולא תצטרך.

ו מזמור כב פירשוהו נבואה על אסתר עיין יומא כט ע"א ושו"ט וילקוט למזמי זה.

53 י אנחנו בגלות בתוך, כן הוא בכ"י.

יא צ"ל כמו עצמותי (4).

55 יג צ"ל דרך [הרועה הטוב] שלא ינהיג.

כב ודשן (ישעי ל' כג).

56 כו וי"מ, עיין פי' א"ע.

שם בהערה (1) חצאי לבנה למחוק.

57 ד וי"מ, זה ר' משה א"ג, עיין פי' א"ע.

ז וי"מ, זה פי' א"ע.

ח (3) וברדש, צ"ל וברדש (3).

יז וי"מ, זה א"ע.

כו תחשכנה עיניהם מראות, להיכ, מזמור סט כד.

58 ב לנגדי תמיד (מזמור טז ח).

עמי שורה

61 כא כארי, אפשר לקרות כב צור.

63 יא על אפיו, פירושו להכעיס, כדרך שאנו מפרשים לא יהיה לך אלהים אחרים על פני להכעיסני וכן כתב א"ע בשם אחר מחכמי לב אל תכעיס אדונך והוא דואה אותך וכן פיר' חוקוני אם תקבלהו עליך לאדון תדע שיהיה על פני ועל אפיו, דוגמא חמס ושוד ישמע בה על פני (ירמי' ו' ז) אם לא על פניך יברכך (איוב א יא).

64 יח לקראת כן בכ"י, צ"ל לקרותם.

65 א ובמנה, כמו ובמתנה.

כד בהערה (3) בכ"י כתוב ופתחת שקי ר"ל הנפש, אבל מה שבא אחריו שייך לפסוק יג ולכאורה השמיט הסופר כמנהגו מה שבין נפש לנפש וקל להשלים החסרון ע"פ פירושו של המחבר בהקדמתו למשלי (דף II ד"פ) כי שק בדרך נסתר הוא רמו על החומר והנוף באופן זה: ופתחת שקי, ר"ל הנפש [בהתפתחה מן הנוף תתאזר בשמחה אמתית. למען יזמרך כבוד ר"ל הנפש] כמו ויגל כבודי.

67 כו שיה, צ"ל ש"ב.

74 ח צ"ל שאו מרום... וראו מי ברא אלה (ישעי' מ כו)

75 הערה (3) ה ד ל ת, כיכ בגליון, וברד"ק כתוב ה ד ר ד

76 ה מאמרם (אבות פיג ב).

כב צ"ל חמרו... צורתו.

כד צ"ל צרכי חמרו.

77 ו צ"ל למה (50 b).

יז צ"ל עין זה לזה.

יח ולא יכלו דברו לשלום (בראשית לו ד)

78 ב ג"ל שצ"ל ומראים גי' כול על פיהם (ר"ל שמתנכלים ברבריהם).

עמי שורה
 כז (דף 52 ד"פ) ורז"ל דרשו וירח את
 ריח בנדינו מלמד שריח בנדותיהם
 של צדיקים מעין העולם הבא. ובנינו
 לזה בתנחומא פי תולדות סי' טז
 (הוצאת רש"י): היה צריך לומר ראה
 ריח בנדי בני, אלא אומר לו ראה
 ריח בני, מלמד שריחו (צ"ל שריחם)
 של צדיקים מעוה"ב.
 96 כא חומר זה הנהגת אלמוני, אבל בכ"י
 ישנו חומר ונכון הוא כי כן כתב
 המחבר בהקדמה לפירושו על משלי
 (דף IV ד"פ): כל מקבל שפע יזכיר
 בלשון נקבה, ולכן כשירמוז על החומר
 והנפש יקרא החומר נקבה והשכל
 בל זכר ע"ש.
 כה השנחותיה, כן בכ"י ואולי צ"ל השנותיה
 98 י קרא, צ"ל [כן] קרא.
 יז בעיר, צ"ל ובעיר.
 99 הערה ז) צ"ל בהגדת, כן בכ"י.
 102 ח לעזוב, בכ"י ולעזוב.
 בהערה 1) והוא אברן, צ"ל עם אברן.
 104 יג כמו שוד [תנחמיה].
 105 ו צ"ל (ש"ב יב יג).
 106 ח צ"ל חטאתך [לא תמות], לא הבטיחו
 ונזי.
 107 ד צ"ל (74 b).
 108 ט הבית וכנגד נבוכדנאצר, כן בכ"י
 109 ב עמו, צ"ל עמו.
 111 ג מחמאות, הפתח במם במקום הצרי.
 כך פי' ר' יונה אבן ג'נאח ע"פ
 התרגום והפירוש השני הוא פירשי
 ושני הפירושים מביא גם רד"ק בס'
 השרשים ובפירושו הארוך, אבל בפ'
 הקצר ישנו חסרון כמו שהעיר כבר
 לפני מאת שנה שר"ל בכ"ח ח"ה.
 112 א לו, כן בכ"י ונכון הוא וטוב להגיה

עמי שורה
 78 ד על, כן בכ"י וצ"ל כל.
 79 כד שכל טובה כן בכ"י, צ"ל טובתם פי'
 הצלחתם.
 כח על גלות כן בכ"י, צ"ל על התגלות.
 82 בפסוק בעת צרה.
 83 י אמ, עליו להזכיר, כך בכ"י.
 84 יז ונסית, בכ"י ונסות.
 85 יא תשוקתי כ"כ בכ"י, ואולי צ"ל שתיקתי
 אכן במזמור סב פי' דומיה טוחלת
 ובמזמור סה תוחלת.
 86 יא מכף האויבים בכ"י.
 87 א ובן ענין בכ"י.
 כ לעשותו כן בכ"י וצ"ל לעשות.
 89 להערה 1): נראה שהיה דרש זה
 כאן בשו"ט ונשמט כי עוד נמצא שם
 רמז לזה. וזה לשונו (שו"ט דפוס ורשא
 תרל"ג) מה תשתוחחי נפשי... כי עוד
 אודנו כבראשונה (ובשנים) [ובשניה]
 שחזרנו ונשתעברנו, כשיושיענו מן
 העכו"ם ישועה שאין אחריה שיעבוד.
 וכך פירושו: כמו שהודינו לו בגאולה
 הראשונה מגלות בבל ובגאולה השניה
 מגלות יון שאחריהם חזרנו ונשתעברנו,
 כן עוד אודנו כשיושיענו מגלות אדום
 ישועה שאין אחריה שעבוד שתהיה
 ישועת פניו כלומר ישועה מאתו
 ית' לבדו 1). שם הערה 5) כך פי' א"ע
 ואחריו רד"ק.
 90 ג צ"ל לצלמיהם [והם מתים].
 91 ב מלמטה: גלויה כ"כ בכ"י וצ"ל תלויה.
 ה מלמעלה: נמשך לזה [שלפניו].
 92 ה הרענו או הריעונו.
 95 יג כעין זה כתב המחבר בפירושו למשלי
 1) הערת הרב ר' חיים יהודה עהרנרייך
 ב"אוצר החיים".

עמי שורה
 * כש צ"ל והמישור.
 * בהערה 2 ותשוקקה צ"ל שוקק בו (ישעי' לג ד).
 126 א צ"ל מעוטפים, כן בכ"י.
 * ד צ"ל הדברים.
 * טו רוב צ"ל ברוב.
 * טז בנמנע צ"ל כנמנע.
 127 ג משונות, בכ"י משתנות.
 * יד מעל, בכ"י עול.
 * כ שיש, צ"ל שישניה וכן בכ"י.
 * כא בכל, צ"ל הכל.
 * כד צ"ל יראו בלא הסגר כי כן בכ"י.
 * כה צ"ל בשפטך.
 * כז צ"ל או ש מא מלת.
 128 הערה 1) זה פי א"ע ושם הראות הנכורה.
 * הערה 2) בסופה: ותרנ' לרוב כמו ליושב.
 129 ו ר"ל שהיה ההר בוער באש. (הרב פי זה סיני כתרנומו) בהערה 4 צ"ל כנוה תי כנוה.
 130 יח אותנו בגלות, כך בכ"י.
 * הערה 5: י"א כי הם דברי בני אדם (א"ע).
 131 ג שדרך, צ"ל שכדרך.
 * ח בוקעין כך הגי': מנחות קג ע"ב בכל כ"י (עיון ד"ס) וברפוסין הגי' שוקעין, ובתוספתא עדיות פ"ג (459/20) מפקיעין או משקעין.
 133 ד לטבוע [בון] ויון.
 * יא שלא כמנהג, עיין מ"ש עמוד 129 הערה 6).
 * יז בסמיכות, עיין מ"ש הרב עמי 95 שוי גי' וד.
 * כו ולבכותה (בראשית כג ב).
 * הערה 1) זה נ"ב.
 134 הערה 4) כך נ"ב: כמו במאכלי, כמו

עמי שורה
 להיות במקום ולהיות. ופירוש זה בניגוד לפי רד"ק.
 113 הערה 5) צ"ל ועל בן כתוב באלף דלת (השם).
 114 הערה 3) כחוש, צ"ל בחוש.
 115 הערה 2) שוי א צ"ל יש בדברי, ובשורה 2 וזה הפסוק מהם, ובשורה ה כתוב בכ"י: וכן במשנה הפואה והאז (סוף שורה) משיבינו צ"ל הסיאה והאזוב משיבינו, וכן כתב רד"ק בפירושו הארוך לפסוק זה ואין זה במשנה אלא בתוספתא מעשר ראשון פ"א 81/18, ועיין מה שכתב על זה הגי' ר' שאול ליברמן בספרו תוספת ראשונים.
 117 א מלמטה צ"ל שתשוב במקום שתשיב.
 * בהערה 2) צ"ל ביר עד וילקוט שמואל ר' קמו.
 118 ד: ונסתה, כ"כ בכ"י, ואולי צ"ל ונסתה.
 * יח: לכם, צ"ל שכם, כן בכ"י.
 * יש: כחפצו, צ"ל כחפצי וכן בכ"י.
 * כ שהיא, שהוא בכ"י.
 119 ו עתת, וצ"ל עתה.
 ח צ"ל (שם לג ו)
 120 ט לשונן, לשונך בססוק.
 121 ב פירשו, צ"ל פירושו.
 123 יג ורבוי, צ"ל וכנוי וכ"כ בכ"י.
 124 ז היתה, צ"ל היותה.
 * ט וי"ם (וכן פירש"י).
 * יג תואר כלומי לך
 * יד נפלאותיך. ובגליון הוסיף: או הוא מלשון דמה אליו (יחזקאל לא ח) שר"ל לך נאווה התהלה. וכן פי ר"י אכן נינאח לך יאתה תהלה.
 126 יד צ"ל עומק הפלג כמו.
 * יז צ"ל כי על צד אמיתי.

עמ' שורה
 143 ב מלמטה מאליש בכ"י.
 144 יב מקרב ירך [כלה].
 • כו וטוחני בכ"י, צ"ל וטחני.
 • הערה (1) בסופה: בניהון כחדא אוקידו
 • הערה (5): בכ"י חידוש אמונת העולם.
 145 ז וחיייתם בקדשים (איוב לו יד).
 • יח צ"ל כי מי שלח.
 • הערה (1) שורה ב צ"ל גבולות שלא
 ישתתף.
 146 ז במקום ע"י צ"ל על, ובמקום מנוחה
 מנוחתו.
 • יב תלמוד המערב, ירושי סוף סועד קטן
 (פא ע"ב).
 147 ה זה ישפיל מן הראויים להגביה וכו'
 בכ"י.
 • יא צ"ל ואחר הגרתו ימצו שמריה.
 • יג נטשתני, צ"ל נטשני.
 148 יט או כל חכמתם תשוב הודאה לך יש
 למחוק, כי יש עליהם סימני מחיקה
 וגם נ"ב: זה אינו מן הספר.
 • הערה (3) אולי ערות כמו ערנות ושקידה
 149 כד צ"ל ורוחי חפש ובהערה (2) תרגי שרת.
 150 יח צ"ל רמו על הירוש העולם
 • בהערה (1) שוי ד צ"ל מיתת נפשי.
 151 א כאלו הוא בחרק, ר"ל כמו גלגל עגלתו
 (ישעי כח כח) וגי המלין שקול
 גלגל האויר יש למחוק כי עליהם
 סימני מחיקה ונ"ב אינו מן הספר.
 וכצ"ל: ואמר רעמך והוא משל על
 המהומה שהיתה בגלגל ר"ל בגלגלי
 מרכבותיהם.
 • יח צ"ל נבורתו ונפלאותיו אשר עשה.
 • כא באל, צ"ל האל.
 • כג נאמנה את אל.
 • שורה אחרונה מעשרת, צ"ל מעשיית.
 153 ד מענין, צ"ל בענין.

עמ' שורה
 הביאי הבריה (ש"ב ינ ו) וברותי מה
 שיאכל מי שיצום עם מאכל וזהו
 להברות את רוד (ש"ב ג לה) ויובן על
 זה ואבכה בצום נפשי (פסו יא). וכך
 פי' א"ע: בעבור שצם (שם ט"ס
 בעבור ששם). בפס' כב.
 135 כג צ"ל שאדם ניצל בו.
 136 טז ולא, צ"ל לא.
 • הערה (2) מהר בראות, צ"ל מהרבה.
 בהערה זו ישנם ג' פירושים על משל,
 האי מרד"ק הבי מרש"י והגי מראב"ע.
 • הערה (7) הרגלתי, צ"ל הרגלתיני.
 137 הערה (1) מריבה באה בעולם
 • שם: ב"ר פי מקץ וכאן בשו"ט.
 • הערה (3) בכ"י למחוק
 138 ו צ"ל להצמיח
 • ב מלמטה בכ"י שהרוח נושבת שם.
 139 א צ"ל עשב הארץ בשדות
 שם מזמור ענ שוי ה בקצת חיבוריני. כגון
 בפירושו לאבות על מאמר רי ינאי דף
 כו והלאה.
 • יד צ"ל: כלומי לרוב מה שראיתי
 • טו צ"ל כלומי כדבר מועט עד שהוא כאין
 נשאר שלא שופכו אשורי לגמרי כלומי
 נשמטו. (המסדר השמיט מה שבין
 כלומי לכלומי).
 • להערה (2) נראה שחסרה מלת "צדיק".
 141 א ר"ל, צ"ל שר"ל.
 • ד לא, צ"ל למה.
 • י יזכה, צ"ל זכה.
 • יא האמה, צ"ל האומה.
 • יז על יודעי, צ"ל אל יודעי.
 • כב וחקר, צ"ל והקרי.
 142 כא התאודה, כפירש"י
 • כב אלא, כן בכ"י וצ"ל אליו (או אל אי).
 • הערה (6) עובד, כן בכ"י, צ"ל נעבד.

עמי שורה
 163 ב והיא צ"ל והוא.
 * יא צ"ל ברק כיבין.
 164 טו/טז צ"ל מקום מוכן לחכמה.
 * כז שאשריהו, בכ"י שאשריו.
 165 א בעמק צ"ל בעמקי.
 * ב שהיא צ"ל שהוא.
 * ג צ"ל ישיתוהו.
 * ו צ"ל [ער] לאחרונה.
 167 י האיך צ"ל היאך.
 * יא יש כאן חסרון וכצ"ל: כלומר חסיד/
 להרבות בתפלה על חטאיו ולהפליג
 בתשובה והוא שאמר חסיד מכל מלכי
 ושו"ט טז: ואמי כי.
 * הערה 6) צ"ל מצאנו שנקרא אי ש
 האלהים כאמרן דוד איש האלה.
 168 ט כאלהי, כשאר, הכף יש למחוק.
 * כ שתסעידני צ"ל שתסעידני.
 169 ב לא היה, לא היתה בכ"י.
 170 י חורבני צ"ל חורבנן.
 171 יד צ"ל שתים אחרות.
 * כד רבים צ"ל דכים.
 * ל דאבון נפש (דברים כח סה).
 * הערה 1) צ"ל ועיין רשי ורד"ק.
 * " 2) צ"ל בחלי (במקום בחודי).
 172 ו צ"ל רומז הדברים.
 * יש להפליג, להפלגה בכ"י.
 * להערה 2): ותהינו שהוא מל. הן כבר
 פתר מנחם ואפונה שהוא מל. פן
 (שהמפחד אומר תמיד פן פן יגרמו
 עוונותי) כך פירש ריק"ם במ. הגלוי
 סי. עט ושהוא דומה לערבי פינה
 (ופירושו בכל עת) זה מביא ר"י אבן
 ג'נאח במ. השרשים ע' פון.
 173 א איתן זה אברהם, הוזכר כבר עמי 10
 ומקורו בכ"י טו ע"א ועיין שה"ש רבה
 פ' כמגדל דוד וקהלת ר' פ' החכמה

עמי שורה
 153 ה צ"ל אשר עשה להם.
 154 י שהישיר, בכ"י שיישיר (כמו משלי ד
 כה) או צ"ל שיישר (כמו משלי ג ו).
 155 יא צ"ל ממקום לסקום.
 * כה רפין, צ"ל רכין וכן בכ"י.
 * שם בדרש השמיט הסופר כדרכו מה
 שבין מלות שוות ונוח למלאות החסרון
 ע"פ פירש"י ומי שוי"ט וכצ"ל: כשהיה
 דוד רועה היה מוציא הנדיים ומאכילן
 ראשי העשבים שהם רכין ואח"כ מוציא
 את התישים שהם בעלי כח ומאכילן
 אמצען של העשבים ואח"כ מוציא את
 הזקנות ומאכילן השרשים, אמר הב"ה
 ראוי זה להיות רועה של ישראל.
 157 ב על שמי, בכ"י על שמו.
 * ו לפסוק ב"ב וזכר ג' עניינים רועה
 ונוהג ויושב הכרובים.
 * טו צוהלות, צוהבות בכ"י.
 * כב בכ"י: עשנת בתפלת עמך ר"ל עד סתי
 תעשה בת. כבעל חמה וגו'.
 * כג והאף והחמה, והאף והחרי בכ"י.
 158 יב שהוא, כי הוא בכ"י.
 * כא יש משיבין המשל לפרש.
 * כב מכסה, כן בכ"י, ובויקריר מכהה.
 * כז נטועה צ"ל נטיעה.
 160 ה וקימתיו, צ"ל וקבלתיו כן בכ"י ונכון הוא.
 * יא כאמרן בקצתם וכן בכ"י.
 הערה 2) בסוף צ"ל או שע[ברון] כפיו
 מעשות הדודים והם בקדרות.
 161 ה צ"ל לומר בו ואשיב.
 * ז כמעט כסרום. בפסוק העין במלת
 כמעט קמוצה ובאתנה ושויכה למעלה.
 * טו להזהיר, להזכיר בכ"י.
 162 יט צ"ל שכל האומות.
 * כב וגאמה, צ"ל וכאמרו.
 * כד/כה צ"ל להתמדתו בשמירה.

עמ' שורה	
188	יג נסים, צ"ל נסיו.
190	בהערה 5) צ"ל כל, סורסי.
191	ד מלמטה צ"ל אל תקשו.
"	ג " צ"ל אף (עם) שמואל.
"	" " צ"ל תאטרנהו יש, כך בכ"י.
"	ב בפתחו ובמדר, שמואל פי יג על פתחו וכן בפירש"י כאי. ובפסיקתא לפי פרה ובילקוט למד' צ"ט נמצא ל מ ע ל ה ס ח צ י ר ו וכן הביאו רש"ב בתנחומא שלו לפי חקת (ע"ש הער' ריט) שמצא דרש זה בכ"י רוסי ולא בכ"י האחרים שהיו לפניו וכן אינו בשאר הפוסקי התנחומא, אבל רד"ק הביאו בפירושו הארוך כמו שהוא בפירש"י בשם התנחומא כמו שהעיר על זה כבר שד"ל בכ"ח ח"ה דף 32 בשנת תקצח.
192	יג מלות, לפני תמיד אינם בכ"י ויש למחקם.
"	כ ר"ל, צריך להיות ת"ל (תלמוד לומר)
193	ה צ"ל שלא היה, וכן בכ"י.
"	כה צ"ל פעולה רמיה.
"	הערה 3) צ"ל אלקטנו, והשוה מכות יש ע"ב קלטוהו מחיצות.
195	ה סוברים, ניהגים בכ"י.
"	בהערה 1) ומוציא, בכ"י ומפניא.
196	ח תוקף צ"ל תוכף וכן בכ"י.
197	הערה 1) זה מפירוש א"ע.
199	יט קורם, בכ"י אדם.
"	כ כ"א, צ"ל כאן.
"	שורה אחרונה: מאשר צ"ל ומאשר.
"	הערה 2) וז"ל, צ"ל אז"ל.
200	א להבינם, צ"ל להכנס, כן בכ"י.
"	ה צ"ל יזכר עוצם [הודו והדרון] כהיות.
"	יא וסבתה הגלות כן בכ"י ואולי צ"ל וסבת התגלות.
"	הערה 1) צ"ל עד שלא בראת...

עמ' שורה	
	תעוז לחכם.
"	יג צ"ל: (ה) עד עולם אכין.
"	בג וראו צ"ל ייראו.
"	לב בנבולות, צ"ל הגדולות.
174	ח צ"ל והתהוותם.
"	יח הנחיל צ"ל התחיל.
"	כז צ"ל תרום כל אחד.
175	ב צ"ל מצאתי לו על זה.
176	ג צ"ל רוכבי.
"	כ צ"ל ידמה הענין כאלו.
"	הערה 1) סטהרו מקדשו, כך פי' הראב"ע ורבנו פי' כרש"י.
177	א י"מ למשה כמו לבני משה, הביא רד"ק בשם ר' סעדיה גאון (כ"ח ח"ה דף 82).
179	ד מלמטה צ"ל תהיה כל תכלית.
"	א " צ"ל הגחם על עבדיך.
180	הערה 5) שאינני צ"ל שאיננו.
"	" 6) צ"ל ג"ב פירושו.
181	יח מתפשטים בכ"י, אולי יש להגיה מתכתשים.
"	כז צ"ל ר"ל שלא תודמן.
"	כה צ"ל בעניו... וכן שלא יקרב.
182	יז צ"ל והעקר כדרש.
183	ו צ"ל בענין.
"	ככ בעיוני, צ"ל בעיוני, כמו בפירש"י.
"	" צ"ל ככל חפצו.
"	הערה 2) כך פירש א"ע.
"	" 3) צ"ל ועולה ביושר.
184	יב צ"ל ואז"ל (ר"ה יא ע"א) שנבראו בצביונן ובתכלית שלמותן.
186	א צ"ל ואחר שכן.
187	יא נראה להגיה: ולהשקיע בלבכם האמונות.
"	כא צ"ל שבע היסודות, כן בכ"י.
"	כז צ"ל ונראתה היבשה.

עמ' שורה
 • ז אל בכ"י על.
 • כ שידכשו צ"ל שוכבשו
 218 שורה אחרונה: כמו צ"ל כלום
 219 כח להארוחו בכ"י להארוכו וזה נכון.
 220 כד שתוכל, צ"ל שאוכל.
 121 ג צ"ל בדברי הימים (א טז)
 • ד לפנו [ארוך] ה' טן הלויים
 משרתים ול הזכיר
 • ה צ"ל אז נתן דוד בראש. (כך הוא
 לנכון עמ' 19 שו"א)
 222 כ צ"ל ממנו די סיפוקם יקוצו בו.
 223 ו וקרא, צ"ל וקרא.
 • יט המלך צ"ל מלך.
 • כב על צ"ל אל.
 • כד צ"ל אביון (מזמור קט לא).
 • לא מדמים צ"ל מדמם.
 224 טז בן נ' שנים הכיר א"א, עיין לעיל
 דף 4 (הערה 1).
 225 ז צ"ל כמצאוות.
 • ט צ"ל הישגחתו ונמול (כמו למטה שו"א כה)
 • יג על שיונחו, גראה שצ"ל עד שיונחו.
 • יט רומז על, בכ"י רומז אל.
 226 כג ובדרש פירשוהו (פסיקתא דף קעד
 ע"ב, ויקר"ר פי"א כ"א וש"ש מזמור כז:
 ה' אורי וישעי אורי בים שני ויאר
 את הלילה).
 • כה שמציע צ"ל שמצוע.
 • בשו"א האחרונה צ"ל שהנותן.
 227 יב צ"ל תאבד לעד.
 228 ט' קטו שו"א צ"ל והוא ראוי [לאסרו]
 229 ח צ"ל (150 b)
 • ט • איה נא.
 • טועמים עלינו בכ"י.
 230 יא צ"ל או פי' גיהנם.
 • יב צ"ל כחיי.
 • יז קולי ותחנוני, ותימא, מדוע לא פורש

עמ' שורה
 ומשבראת, כן בכ"י ועיין שו"ש כאן
 סי' ד.
 • שם: לבשת ב"ו אם, כצ"ל.
 201 הערה 5) הקורא למי הים (עמוס ט ו).
 202 יא צ"ל היותר מדבריים.
 • יד לאחר צ"ל ואזר.
 • כא צ"ל או בסיכתו כי היה.
 • לא לקירות כן בכ"י ואולי צ"ל לקורות.
 203 ו צ"ל ההכרחי, כן בכ"י.
 • הערה 1) גראה שצ"ל ופי' תחת ותי'
 כדוממות ת' כמממתם ואחר מלת
 הכוכבים להוסיף [כפי]
 • ובהערה 6) כשהשמים ת' כשהמים.
 204 כד ורבותי דרשו (ולקוט נביאים ר' קמב
 בשם סדר עולם והוא שם פרק יד).
 205 כא לקיים, צ"ל לקיום.
 207 טו ודם, צ"ל לדם.
 208 יוד צ"ל ולחם שמים ישביעם.
 • הערה 1) ושם כתיב מדגל לדגל.
 210 יט ורבים [כאלה].
 211 ה מלמטה היתה צ"ל היה.
 212 כא אשר מריתם את פי, בפסוק (במדב'
 כז יד) כאשר מריתם פי.
 214 יב שם, צ"ל שום.
 • יט ענווי, צ"ל ענוי.
 215 ב תקוה, צ"ל תקנה.
 • טז שירד, צ"ל יורד.
 • יט צ"ל בעמקי הים (ת' בעמקיהם).
 • כ צ"ל גלי הים (ת' גליהם)
 • ל מחוז ר"ל גבול כך פי' רש"י וא"ע
 ורד"ק מביאו בשם אביו בסי' השרשים
 216 כד ואולי בהילוחו, כן בכ"י, ונוח להגיה:
 ואל יבהילהו.
 217 א מזמור סי', כן בכ"י, ואין צריך
 לסגור הסי'

עמ' שורה

כמו מחסי עוז עמ' 186 קולי קול תחנוני
 231 כ הוצאה צ"ל ההודאה.
 232 י צ"ל ואמת ה' רמו על תורתנו שתקום
 לעולם וי"ם ואמת ה' על ייעודי ונו'
 הערה 2) בפני מיותר או צ"ל בפני
 [עצמו].
 234 ד שבאותו צ"ל שבאות, וכן בכ"י.
 י צ"ל ושהיית.
 225 כז בהשגחת בכ"י, אבל צ"ל בהשגחת.
 236 טז בהבאתם כן בכ"י ואולי צ"ל בהנחתם.
 237 יח השדים צ"ל השנים.
 ו ואמ' צ"ל כאמרו.
 דעת כנער דעת נער בכ"י.
 238 טו החברה, צ"ל התורה, וכן בכ"י.
 כח צ"ל וגערה שאינה קשורה עם בית
 היא לשון השחתה עיין לעיל עמ'
 30 שו' ה.
 239 ט חסר והם, בכ"י חסר עם.
 כט צ"ל ונתכת כמים.
 242 ד צ"ל ותמשכנו.
 243 כא ברוב, בכ"י לרוב.
 244 יט צ"ל ואהרן מה הוא (במדבר טזיא)
 מה רב טובך (מומור לא כ)
 245 ב מלצים, מנעתי בכ"י.
 יז צ"ל לשנותה והוא משל כשבועה.
 כ תפלתי צ"ל תפלותי.
 כז נטה את ירך (שמות ט כב).
 ל צ"ל טבל עסקי העולם לעשות
 הקיך בשביל.
 246 יט שנוי כך בכ"י ונראה שצ"ל כנוי.
 כט צ"ל לא עשקתי שום אדם.
 247 י בתורה, צ"ל התורה.
 כב תפילו (מ"ב ג יט).
 כה נראה שצ"ל אותם [שהפרו תורתך כדו]
 248 הערה 1) החוקים, הסוגים בכ"י.
 249 יב בה, צ"ל בה.

עמ' שורה

250 כב (כך פי ראבי"ע ורד"ק), בא הגה ע"י
 שגת המסדר ומקומו למטה בתוך
 ההערות.
 251 הערה 1) נ"ב ובשו' ד: באמונותיהם
 וכדעותיה.
 252 יד צ"ל ומה יוסיף לך לשון רס"ה.
 254 יא צ"ל על בשורת
 כו שלא, צ"ל אלא, כן בכ"י וכן כתבתי.
 256 ז-ח שירפה עד בגלות למחוק.
 להערה 1) יש להוסיף: ועיין עמ' 95
 ועמ' 136 פירושו של הרב על מחסי עוז.
 257 טו עם צ"ל עם.
 259 טו לא יבא, כן כתוב בכ"י.
 כו לבבו בכ"י, צ"ל לבדו
 260 יד כי לימוד ונוי עיין פירושו לאבות דף
 כח ע"ב.
 טז בהם צ"ל מהם.
 כה צ"ל כמו שאירע לו.
 261 א פירוש זה חזר והביא הרב בפ'י
 למשלי יז ט.
 טז שיינה, בכ"י שפריה.
 הערה 2) וכן בהערה 2) המוסגר למחוק,
 בכ"י כך הגירסה: ודרשו בו ז"ל
 אשריך בעולם הזה המשובחת
 שבהצלחות ואמ'. ונראה לי שהסופר
 השמיט כאן כמנהגו מה שבין מלין
 שוות וכצ"ל: ודרשו בו ז"ל (חולין
 מד ע"ב) אשריך בעוה"ז וטוב לך
 בעוה"ב, ובעוה"ז המשובחת שבהצלחות
 אמרו אשתך ונוי.
 262 יג-יד צ"ל השוורים [ויניעתם] רבה, ע'
 רד"ק.
 יז צ"ל יקצץ תי קצץ.
 263 ז נראה שצ"ל כסצוות פעולות.
 הערה 5 למחוק.

- 280 ה במשחו, בכ"ר במשיחתו.
- 281 כב בכל, בכ"י מכל.
- 282 וז המוסגר טעות הדפוס והיה למחוק.
 • יב ממחשכי, צ"ל במחשכי.
- יח ירך צ"ל יריך.
- 283 יב שבעדו צ"ל שבעורו.
 • כג צרותיו, צ"ל צרותו.
- 284 כג ענינו בכ"י, וצ"ל ענינינו.
- 285 ב מלמטה שהקטנים, בכ"י שקטניהם.
- 286 ח הקירה צ"ל החקירה.
- 287 י כצ"ל: וכל בשר [ר"ל כל אדם] כמו.
- 288 ט ויא (הי) לסגור כי צ"ל כי טוב זמרה.
 • הערה 1) צ"ל איוב לד כג.
- 289 כב צ"ל וכן הללו אלהיך ציון (יג) כי.
 • הערה 4) צ"ל בכ"ר והמהרה.
- 290 כא אינם, בכ"י שאינם.
- 291 יט ההתייבשות, צ"ל ההתייבשות.
 • כה והחזיר, צ"ל והזכיר.
- 292 ח ולגלות און האנשים (מלה"כ איוב לב טו).
- 293 הערה 1) וכן פי' הר"ק: ימג הלולים רמו לייג מרות.

- 265 א אצלו צ"ל אצלו (פי' לפי דעתו).
- 266 יח השפעה לזולתו, עיין לעיל עמ' 18.
- יט צ"ל מצאנו מרו בד (ויקרי' ו ג) בחירק.
 269 ז והמשכו, בכ"י ולהמשכו.
- יב ורמו זה, בכ"י ורמו ה נה.
- יז ער שהשמים, כן בכ"י, אבל צ"ל עם שהמים.
- כט כי נבקע, כמו נבקע בכ"י.
- 270 ח ציה גם חוס בענני כבוד, כן בכ"י.
- 271 נ שלא, כן צ"ל ואין לסגרו.
- ל לחורבנה, צ"ל על חורבנה.
- 272 יב צ"ל נפ ש בעלת כה.
- 274 א ובכלל זה, ובכללו בכ"י.
- 276 הערה 1) כן נ"ב, אבל ע"פ פי' הראב"ע כצ"ל: ולוא הייתי מקיץ ת מיד, כי חצי חיי האדם ישן הוא, ועודי עמך שאהיה עמך ונו.
- 277 יט ארם, בכ"י הארם.
- כו צ"ל ליחה [מפיו].
- 278 ז לבי כן בכ"י צ"ל כפי.
- יז להטעים, בכ"י להנעים.
- כא כבר העירותי שיש כאן חסרון ונראה לי שכך צ"ל: ולפי זה התפלל [שהשם יצור] ציור מחשבתו שלא יחטא.